

۲۷۲۱۰۸

پژوهش روزگار

همسایه با بیگانه ها (نقد آثار احمد محمود)

محمد مفتاحی

نشر روزگار

-
- سرشناسه : مفتاحی، محمد، ۱۳۵۶-
عنوان و نام پدیدآور : همسایه با بیگانه‌ها (نقد آثار احمد محمود) / محمد مفتاحی.
مشخصات نشر : تهران: روزگار، ۱۳۹۴
مشخصات ظاهری : ۱۸۵ ص.
شابک : ۹۷۸-۹۶۴-۳۷۴-۵۱۰۰۳
وضعیت فهرست نویسی : فیبا
موضوع : نقد و تفسیر -- محمود، احمد، ۱۳۸۱-۱۳۱۰
موضوع : داستان نویسان ایرانی -- قرن ۱۴
موضوع : داستانهای فارسی -- قرن ۱۴ -- تاریخ و نقد
رده بندی کنگره : ۸۸۱۳۹۳ ی ۸۶ / PIR ۸۲۰۳
رده بندی دیویی : ۸ ف ۸ / ۳ ۶۲
شماره کتابشناسی ملی : ۳۵۱۹۱۴۱
-

نشر روزگار

دستمایه با بیگانه ها
(نقد آثار احمد محمود)

مؤلف: محمد مفتاحی

ناشر: انتشارات روزگار

طراح جلد: پریسا عزیز

چاپ اول: ۱۳۹۴

شمارگان: ۵۰۰ جلد

قیمت: ۱۲۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۳۷۴-۵۱۰۰۳

نشانی دفتر: تهران - خیابان انقلاب - خیابان دانشگاه - جنب خیابان

شهدای ژاندارمری مرکز خرید دانشگاه - طبقه زیر همکف

www.ruzegarpub.ir

ruzegar.no@gmail.com

تلفن تماس: ۰۹۱۲۲۰۳۷۳۵۴ - ۶۶۹۵۸۱۴۰

فهرست

۱۵	پیشگفتار
۱۹	بخش نخست :
۲۰	زندگینامه‌ی احمد محمود
۲۴	سالشمار آثار احمد محمود
۲۷	بخش دوم :
۲۸	تأملاتی درباره‌ی تعهد در ادبیات
۴۱	بخش سوم :
۴۲	بررسی آثار
۴۲	۱) داستانهای کوتاه احمد محمود
۴۳	الف) دوره‌ی نخست نویسندگی
۴۳	(دوره‌ی تقلید و سیاه‌مشقها)
۴۴	مجموعه داستان مول (۱۳۳۸)
۴۶	مجموعه داستان دریا هنوز آرام است (۱۳۳۹)

۴۷	مجموعه داستان بیهودگی (۱۳۴۱)
۴۸	ب) دوره‌ی دوم نویسندگی
۴۸	(دوره‌ی خلاقیت و خودیابی)
۵۰	بررسی ویژگیهای داستانهای کوتاه احمد محمود:
۵۰	۱. درون مایه:
۵۱	۲. شخصیت پردازی:
۵۲	۳. فضا سازی بومی:
۵۲	۴. لحن بیان:
۵۳	- انتخاب خانهای مناسب:
۵۶	- نامهای بومی:
۵۶	- فرهنگ بومی:
۵۶	۴. زاویه‌ی دید:
۵۸	۵. توصیف:
۵۸	۶. زمان:
۵۹	۷. ساختمانندی:
۶۰	۸. دغدغهی نوآوری:
۶۱	۹. توجه ویژه به فعل جمله‌ها:
۶۱	۱۰. گفت و گو:
۶۲	پ) دوره‌ی سوم نویسندگی
۶۲	(دوره‌ی نوآوری و شکوفایی)
۶۵	خوانش داستانهای کوتاه
۶۵	خوانش غریبه‌ها و پسرک بومی
۶۵	در حال و هوای غریبه‌ها و پسرک بومی
۶۷	بررسی غریبه‌ها
۶۷	از مجموعه داستان غریبه‌ها
۷۱	بررسی شهر کوچک ما

۷۱	از مجموعه داستان پسرک بومی
۷۶	غریبه‌ها و پسرک بومی از نگاه منتقدان
۷۸	قصه‌ی آشنا
۷۸	در حال و هوای قصه‌ی آشنا
۸۰	در رسم قصه‌ی آشنا
۸۰	از مجموعه داستان قصه‌ی آشنا
۸۴	قصه‌ی آشنا از نگاه منتقدان
۸۴	حسن میرعابدینی
۸۴	عبدالمعلی دستغیب
۸۶	مجموعه داستان «دار»
۸۶	در حال و هوای «دیدار»
۸۸	بررسی بازگشت
۸۸	از مجموعه داستان دیدار
۹۴	دیدار از نگاه منتقدان
۹۴	جمال میرصادقی
۹۵	حسن میرعابدینی
۹۶	خوانش رمانها
۹۶	همسایه‌ها
۹۶	پیرنگ همسایه‌ها
۹۹	در حال و هوای همسایه‌ها
۱۰۳	بررسی نکته‌های مهم همسایه‌ها
۱۰۶	- کاربرد شعر:
۱۰۶	الف) شعر محلی:
۱۰۶	ب) شعر فارسی:
۱۰۷	- اشاره به کتابهای معروف:

- الف) چگونه فولاد آبدیده شد ۱۰۷
- ب) گیلۀ مرد ۱۰۷
- شعارهای انقلابی ۱۰۷
- ۲) شخصیت پردازی در همسایه‌ها ۱۰۸
- همسایه‌ها از نگاه منتقدان: ۱۱۲
- حن میرعابدینی: ۱۱۲
- جمال میرصادقی: ۱۱۲
- حما جعفری: ۱۱۳
- محمد رضا روضه: ۱۱۳
- سید حسن بین: ۱۱۴
- میمنت میرصادقی (ذ. بقدر): ۱۱۴
- محمدعلی سپانلو: ۱۱۴
- فیروز زرنوزی جلالی: ۱۱۵
- داستان یک شهر ۱۱۶
- پیرنگ داستان یک شهر ۱۱۶
- در حال و هوای داستان یک شهر ۱۱۸
- بررسی نکته‌های مهم داستان یک شهر ۱۲۰
- ۱) شخصیت‌پردازی داستان یک شهر: ۱۲۰
- ۲) زمان در داستان یک شهر: ۱۲۳
- ۳) کنترل ریتم رمان: ۱۲۴
- ۴) تکرار در داستان یک شهر: ۱۲۵
- ۵) بینامتنیت در داستان یک شهر: ۱۲۶
- الف) شعرهای محلی: ۱۲۶
- ب) ترانه‌های معروف: ۱۲۷
- پ) شعرهای حزبی: ۱۲۷
۳. اشاره به وقایع سال کودتا: ۱۲۷

- اشاره به نام اشخاص و احزاب: ۱۲۸
۵. اشاره به رمان همسایه‌ها: ۱۲۸
- داستان یک شهر از نگاه منتقدان: ۱۳۰
- عبدالعلی دستغیب: ۱۳۰
- حسن میرعبادینی: ۱۳۰
- جمال میرصادقی: ۱۳۱
- محمد رضا روزبه: ۱۳۱
- میمنت (ذوالقدر): ۱۳۱
- فیروز زنوزی: ۱۳۲
- زمین سوخته ۱۳۳
- پیرنگ زمین سوخته ۱۳۳
- در حال و هوای زمین سوخته ۱۳۵
- بررسی نکته‌های مهم زمین سوخته ۱۳۹
- (۱) راوی ۱۳۹
- (۲) آغاز داستان: ۱۴۰
- (۳) تکرار: ۱۴۱
- (۴) لحن محلی روایت: ۱۴۲
- (۵) زمان فعلها: ۱۴۳
- (۶) ریتم رمان: ۱۴۴
- زمین سوخته از نگاه منتقدان: ۱۴۶
- عبدالعلی دستغیب: ۱۴۶
- حسن میرعبادینی: ۱۴۶
- جمال میرصادقی: ۱۴۷
- سید حسن امین: ۱۴۷
- محمد رضا روزبه: ۱۴۷

- ۱۴۸ میمنت میرصادقی (ذوالقدر):
- ۱۴۸ فیروز زنوزی جلالی:
- ۱۴۹ مدار صفر درجه
- ۱۴۹ پیرنگ مدار صفر درجه
- ۱۵۳ در حال و هوای مدار صفر درجه
- ۱۵۵ بررسی نکته‌های مهم مدار صفر درجه:
- ۱۵۵ (۱) لحن بومی روایت:
- ۱۵۷ (۲) زبان کمتر شده:
- ۱۵۸ (۳) شخصیت‌های:
- ۱۶۱ (۴) بینامتنیت:
- ۱۶۱ الف) به کارگیری شار:
- ۱۶۲ ب) اشاره به نام روزنامه‌ها:
- ۱۶۲ پ) اشاره به نام شخصیتی مهم و جامع مهم سیاسی:
- ۱۶۳ ت) شعارهای مردم:
- ۱۶۵ ج) تاریخ نگاری انقلاب:
- ۱۶۵ چ) ضرب المثل:
- ۱۶۶ ح) کنایه:
- ۱۶۷ حسن میرعابدینی:
- ۱۶۷ محمد حقوقی:
- ۱۶۸ عبدالعلی دستغیب:
- ۱۶۸ فیروز زنوزی جلالی:
- ۱۶۹ جمال میرصادقی:
- ۱۶۹ دکتر محمد جعفریاحقی:
- ۱۷۰ میمنت میرصادقی (ذوالقدر):
- ۱۷۱ درخت انجیر معابد
- ۱۷۱ پیرنگ درخت انجیر معابد

- در حال و هوای درخت انجیر معابد ۱۷۴
- بررسی نکته‌های مهم درخت انجیر معابد ۱۷۶
- (۱) کاربرد فعلها: ۱۷۶
- (۲) کنترل ریتم رمان: ۱۷۷
- (۳) رمان: فعلها: ۱۷۸
- (۴) رصیف: ۱۸۰
- (۵) بهره‌گس از جملات: ۱۸۱
- (۶) شخصیت برداز: ۱۸۲
- (۷) لحن بومی روایت: ۱۸۳
- ب) واژگان بومی ۱۸۴
- (۸) شیوه‌ی روایت: ۱۸۵
- (۹) واژه سازی: ۱۸۵
- درخت انجیر معابد از نگاه مستعار ۱۸۸
- عبدالعلی دستغیب: ۱۸۸
- جمال میرصادقی: ۱۸۹
- میمت میرصادقی: ۱۸۹
- فیروز زنوزی جلالی: ۱۹۰

پیش‌گفتار

در آغاز بررسی جهان دینی احمد محمود (اعطا) باید نگاهی به ضرورت‌ها و تنگناهای این بررسی افکند و برخی از نکات مبهم و دارای پیچیدگی را مشخص کرد. ابتدا، ضرورت انتشار این کتاب و بررسی‌های انجام شده درباره‌ی داستان‌های این نویسنده‌ی معاصر را بیان می‌کنیم.

بر هیچ کس پوشیده نیست که احمد محمود (اعطا) از نظرگاه‌های گوناگونی چون: زمان آغاز نویسندگی، تداوم آثار، سوآوری در سبک نوشتن داستان و رمان، انتخاب مضامین داستانی و ... یکی از نویسندگان مشهور داستان و رمان ایرانی است و از آن‌جا که درباره‌ی برخی از آثار او، از جمله داستان‌های کوتاه‌اش، کار علمی دقیقی صورت نگرفته است، نگارنده بر آن شد که درباره‌ی آثار وی و بیش از همه درباره‌ی داستان‌های کوتاه‌اش تا حد امکان مختصر و گویا بنویسد. همین روست که با وجود رمان‌های معروف و معتبر منتشر شده از وی، بخش قابل توجه‌ای از این کتاب به داستان‌های کوتاه‌اش اختصاص داده شده است.

از آن‌جا که نوشتن درباره‌ی نویسندگان بزرگ همواره دشواری‌ها و محدودیت‌های ویژه‌ای دارد، در آغاز کار لازم است این دشواری‌ها را با خوانندگان حرفه‌ای ادبیات فارسی، که در دانش‌های این وادی عظیم و

پریچ و خم هستند، در میان بگذارم تا تمامی کاستی‌های این اثر تحقیقی را بر قصور نگارنده‌ی آن منتسب نمایند.

در ابتدا باید مبحثی را مطرح کرد که شاید در نگاه نخست، غیرفنی و حاشیه‌ای به نظر برسد؛ اما در واقع خود متن است و باید با نگاهی دقیق و منتقدانه به آن نگریست: جای‌گاه نویسنده‌ی متفکر و اجتماعی در جوامع رشد نیافته و واپس‌گرا، نکته‌ی مهمی است که باید مورد توجه منع شود. آفتی که بی‌تردید از عوامل مهم بازدارنده‌ی بروز تمدن به شمار می‌آید. تک‌صدایی چنین جوامعی نه تنها اجازه برآوردن صدا را به چنین نویسنده‌ای نمی‌دهد؛ بل که حیات اجتماعی آنان را نیز مختل کرده، به بزوار مرگ‌آور (هم به جهت ادبی و هم از نظرگاه زیستی) سوق می‌دهد. در این اجتماع، نویسنده یک عنصر مزاحم و منفور است که تنها با تحمل مشقت‌های بسیار و ایستادگی جان‌فرسایی تواند خود را به ثبت برساند و پایتخت خود را به عوام جامعه اثبات کند. فرهنگ رشد نیافته‌ی عوام این‌گونه جوامع اجازه‌ی تفکر و تعمق در آثار روشن‌فکران و احوال جامعه را نمی‌دهد و مردم که برای هرگونه قضائاتی به استدلال دیگران محتاج‌اند با تصاویرهای مغرضانه، پاره‌های پیکر خود را از خویش رانده به وادی ابر و جنون می‌کشانند.

احمد محمود (اعطا) یکی از قربانیان شانس این آفت کهن بود. همان که منصور حلاج، حسنک وزیر، قائم مقام فرمانروایان، میرزا تقی‌خان امیرکبیر و هزاران اندیش‌مند و هنرمند را در دوره‌های گوناگون تاریخی به کام خود کشید و هزاران نویسنده و شاعر را خانه‌نشین و منزوی نمود. درباره‌ی احمد محمود هرچند بلندطبعی ذاتی‌اش او را از مادیات این دنیای دون، بی‌نیاز کرده بود؛ اما هیچ‌گاه جای‌گاه اجتماعی و منزلتی، درخور شخصیت و هنرش، نیافت. کتاب‌هایش در دوره‌ی اختناق پهلوی دوم نیز اجازه‌ی انتشار نیافت و در نتیجه، آن‌گونه که باید و شاید به دوست‌داران هنر و ادبیات معرفی نگردید. بر هیچ‌کس پوشیده نیست که تیراژ کتاب‌های وی نامشخص است و به درستی نمی‌توان گفت که برای

نمونه از رمان «همسایه‌ها» تاکنون چندصد هزار جلد، به طور رسمی و غیررسمی، فروخته شده است. اما روشن است که کتاب‌خوان‌های چند نسل آن را خوانده‌اند و امروزه هم در عصر انفجار اطلاعات، علاوه بر نسخه‌های افست شده‌ی آن، نسخه‌های پی‌دی‌اف و صوتی‌اش نیز طبعاً از آن بی‌شماری دارد و برای کتاب‌دوستان نیز نسخه‌های قدیمی و ورژن‌های آن جذابیت‌های خاصی خود را دارد. احمد محمود نویسنده‌ای حرفه‌ای بود. این را می‌توان در تحول نحوه‌ی نگارش داستان‌های‌اش و نحوه‌ی زندگی‌اش پس از بازنشستگی خودخواسته یافت. وی در نحله‌ای از زندگی به میم‌گرایی شغل‌اش را رها کند و تمامی ذهنیت خود را صرف نوشتن دروغه‌هایی نماید. بهانه‌ی وی برای تحمیل زندگی کسالت‌باری که تجربه می‌کرد، دست و پا زدن میان فقر مادی و فرهنگی تنها نوشتن بود. همین امر هم باب شد که با وجود دشواری‌ها و ممیزی‌ها و حبس و بندهای گوناگون و در نتیجه یأس‌ها و تردیدها، داستان‌های‌اش را به میان توده‌ی مردم ببرد و در مبارزه با بیداد سربلند گردد. پیروزی او زمانی بیش‌تر لمس می‌گردد که وقتی از وی پرسیده می‌شود با توجه به این که «در مقابل این از این دو دهه [۶۰ و ۷۰] گرفتاری‌ها و مشکلاتی برای نویسندگان به چه درجه آمده است، آیا هیچ وقت به این موضوع فکر کرده‌اید که در کشور دیگری زندگی کنید؟ گفته است: «من ترجیح می‌دهم آب‌گوشت اویسن را بخورم و به‌ترین زندگی را در مثلن آمریکا یا اروپا نداشته باشم. من این خیلی می‌فهمم. اگر بروم می‌میرم. نه، هیچ وقت به رفتن فکر نکرده‌ام، حتماً برایم پیش نمی‌آید. برای ام‌امکانات فراهم کردند و نفرتم. نخواستم و علاقه‌ای به رفتن هم ندارم.» (دیدار با احمد محمود، به کوشش سارک و بابک و سیامک محمود(اعطا)، گفت‌وگوی سایر محمدی با احمد محمود، انتشارات معین، تهران ۱۳۸۴ صص ۲۰۸ و ۲۰۹)

لازم به ذکر است که بنا به دو ضرورت نمی‌توان تمامی آثار نویسنده را در این کتاب بررسی کرد: ابتدا حجم گسترده‌ی آثار که در این مجال

اندک نمی‌گنجد و بنا به این ضرورت، محور اصلی این کتاب را بر پایه‌ی داستان‌های کوتاه برتر وی بنا کردیم. و دیگر اینکه مجموعه داستان‌های نویسنده که تنها یک بار منتشر شده و دیگر امکان نشر نیافته است و از این مجموعه‌ها می‌توان «مول» و «دریا هنوز آرام است» و «بیهودگی» را نام برد، به جهت در دست نبودن‌شان برای نگارنده و خوانندگان این کتاب مورد بررسی و تحلیل قرار نگرفته‌اند و تنها اشاره‌ای به آن‌ها شده است. در واقع، از آن‌جا که احمد محمود با بازبینی دقیق سه کتاب ذکر شده، داستان‌های قابل چاپ آن‌ها را در مجموعه‌های جدیدش منتشر کرده است، این‌چه او بر چاپ دوباره‌ی آن‌ها اصرار نورزیده، چشم می‌پوشیم. در این‌هی دیگر کتاب‌ها نیز از چاپ‌های جدید، که در دست‌رس همگان است بهره گرفتیم و از مرجع قراردادن چاپ اول کتاب‌ها به دلیل کم‌یاب بودن‌شان چشم‌پوشیده‌ایم.

در پایان این پیش‌گفتار باید افزود واجب می‌دانم که از آقای محمد عزیزی، صاحب امتیاز نشر روزگار، که خود از دل‌سوختگان ادبیات ایران است به خاطر بنیان نهادن مجموعه‌ی نقد و بررسی آثار نویسندگان نسل اول داستان نویسی ایران قدردانی نمایم.

همچنین بر من واجب است از دکتر حسین پاینده به سبب آن‌چه در کلاس‌های ایشان آموختم به طور ویژه سپاس‌گزار باشم.

محمد مفتاحی

پیر ۱۳۹۱